

Comentariu cultural-istoric al Noului Testament

Craig S. Keener

Traducere de:
Silviu Tatu
Raluca Mirăuță
Teofil Stanciu
Luca Crețan
Dorin Axente
Timeia Pop

CUPRINS

Prefață și mulțumiri	9
Lista abrevierilor	11
Cum se folosește acest comentariu	13
Necesitatea unui comentariu cultural-istoric	24
Evangheliile	35
Matei	42
Marcu	142
Luca	203
Ioan	292
Faptele apostolilor	379
Epistolele Noului Testament	509
Romani	513
1 Corinteni	556
2 Corinteni	601
Galateni	631
Efeseni	652
Filipeni	670
Coloseni	683
1 Tesaloniceni	697
2 Tesaloniceni	712
1 Timotei	719
2 Timotei	736
Tit	747
Filimon	755
Evrei	760
Iacov	796
1 Petru	813
2 Petru	829
1 Ioan	838
2 Ioan	849
3 Ioan	851
Iuda	853
Apocalipsa	857
Glosar	922
Hărți și diagrame	934

EVANGHELIILE

Introducere

Notă: termenii marcați în text cu asterisc (*) apar în glosar.

Genul literar. Prin *gen* literar se înțelege tipul de literatură în care se încadrează o anumită scriere, fie că este poezie, *profeție, amenințare cu bomba, epistolă etc. În zilele noastre, este ușor să identifici genul literar al evangheliilor deoarece avem patru, grupate împreună la începutul *Noului Testament. Atunci însă, când a fost scrisă fiecare evanghelie în parte, oamenii le-ar fi citit ca aparținând unui gen literar deja cunoscut. Genul literar este important pentru că așteptările noastre legate de categoria în care se încadrează o scriere vor influența modul în care o interpretăm (ex.: interpretăm poezia în termeni mai puțin literal decât proza).

Genul literar al evangheliilor. Anumite clasificări literare ale evangheliilor nu au trecut testul timpului. Câțiva cercetători din trecut, specializați pe literatura greacă clasică, au considerat că evangheliile fac parte, mai degrabă, din literatura oamenilor simpli, și nu din cea de vârf, a elitelor. Cercetări ulterioare însă au demonstrat că există un spectru larg între literatura populară și cea elitistă, iar cea populară o imită deseori pe cea mai rafinată ca stil. Chiar și evangheliile diferă între ele, de la stilul mai rudimentar al Evangheliei lui Marcu la cel destul de rafinat al Evangheliei lui Luca. Spre deosebire de cercetările din trecut, studii mai recente au pus în evidență asemănarea dintre evangheliile și genul de literatură din aceea perioadă cu care cititorii antici erau familiarizați. Astfel, majoritatea cercetătorilor contemporani au ajuns să considere evangheliile ca fiind biografii antice, ceea ce se potrivește cu modul în care Biserica s-a raportat, din punct de vedere istoric, la aceste scrieri. Biografiile antice nu accentuează neapărat aceleași aspecte ca biografiile moderne, dar se încadrează totuși în categoria scrierilor istorice. Cât de credibile au fost, din punct de vedere istoric, biografiile antice? Existau diverse grade de veridicitate istorică, dar un element major în acest spectru îl constituia distanța cronologică dintre scriitor și subiectul său. Unele biografii, precum cele ale lui *Plutarh sau *Titus Livius, au fost condimentate cu fapte și întâmplări pentru a da mai multă savoare narațiunii, mai ales atunci când a fost vorba despre personaje ce au trăit cu secole înainte. Uneori, scriitorii au recunoscut sincer dificultatea de a distinge între legendă și fapt istoric, mai ales când au narat evenimente petrecute cu secole în urmă. Alți autori, cum ar fi *Tacitus (în *Agricola*) sau *Suetonius, au fost foarte fideli surselor istorice din care s-au inspirat atunci când au scris despre evenimente petrecute cu un secol și jumătate în urmă. Relatând fapte petrecute cu o generație înainte, așa cum o face (de exemplu) Evanghelia lui Marcu, biografii aveau la dispoziție o cantitate foarte mare de informații. Astfel, Tacitus, Suetonius și Plutarh, ca să luăm doar câteva exemple din secolul II, descriu viața scurtă a împăratului Otho, care trăise cu o

jumătate de secol înainte de ei. Dacă comparăm scrierile lor, vom observa că, din punct de vedere al informațiilor istorice, există suprapuneri semnificative de material până la nivel de detalii. Deoarece sunt foarte fideli surselor din care s-au inspirat, atât cât ne putem permite să verificăm acest lucru, putem presupune faptul că acești istorici rămân la fel de fideli surselor istorice din care se inspiră și atunci când aceste surse nu ne mai sunt disponibile. Evangheliile ne pun la dispoziție foarte multe informații istorice despre Isus. Biografia a fost cu precădere un gen literar aparținând literaturii grecești și romane, dar a influențat și alți scriitori. Scriitorii evrei au putut să-și modeleze biografiile lor după tiparul *narațiunilor biografice vechi-testamentare pe care toată lumea, în acea vreme, le considera veridice din punct de vedere istoric. Doar scriitorii evrei care au scris biografii în limba greacă au compus biografii convenționale care, deseori, au urmat modele grecești. Flavius *Josephus și-a condimentat autobiografia în stilul consacrat al retoricii grecești, așteptând, totuși, ca cititorii să-i ia în serios lucrarea, iar relatarea sa este, în general, veridică. Chiar și scrieri cum ar fi **Cartea Jubileelor*, cu amplificări de tip haggadic (prin care, deseori, se explică detalii), omisiuni (cu ajutorul cărora eroii sunt reabilitați) etc., păstrează structura de bază a surselor din care se inspiră în aproape toate subiectele abordate. Scrierea iudaică *Antichități biblice*, avându-l ca autor pe *Pseudo-Philon, se potrivește chiar mai bine acestui tipar. De asemenea, au proliferat operele narative iudaice care descriu viața unor personaje biblice, dar nu din istoria recentă și nu cu detalii bazate pe surse. Luca a scris din ipostaza unui istoric greco-roman obișnuit, așa că nicio evanghelie nu se potrivește cu tiparul midraș-haggadic.

Istoriografia antică. Autorii evrei sau greci puteau să-și permită anumite libertăți în modul de relatare a narațiunilor, dar biografiile unor personaje recente trebuiau să fie ancorate în fapte reale. Mulți cercetători consideră că biografia antică este o formă specializată de istoriografie antică. Când a fost posibil, istoricii au apelat la martori oculari sau la persoane din cercul lor de apropiați. Dacă istoricii sau romancierii folosesc tehnici narative (sau, în cercurile elitiste, anumite tehnici retorice) similare, scriitorii antici (de la *Aristotel la Pliniu sau *Lucian) susțineau că istoria are de a face cu fapte reale, distinguând-o de narațiuni. La fel ca mulți istorici, jurnaliști sau alți scriitori astăzi, istoricii antici au avut anumite teme specifice pe care au dorit să le evidențieze. Istoria poartă o semnificație, iar faptele istorice trebuiau relatate astfel încât această semnificație să fie scoasă la lumină. Mult mai des decât romancierii, istoricii (și mai ales biografii) au scris având un scop moral, politic sau teologic explicit, așteptându-se ca cititorii să extragă anumite învățăminte din lucrările lor. De asemenea, cei mai mulți istorici și biografi căutau să-și relateze povestirile într-un mod dinamic și antrenant. În același timp, prin definiție, istoricii au încercat să rămână fideli surselor folosite, pentru a putea fi cât mai exacti din perspectiva faptelor istorice relatate. Chiar și acei istorici ce și-au permis mai multă libertate de exprimare în relatările lor au respectat principiile fundamentale ale istoriei, iar atunci când au folosit surse inadecvate, și-au propus să fie cât mai veridici.

Sunt evangheliile veridice? În intervalul dintre biografii mai atenți și cei mai puțin atenți cu relatarea faptelor istorice, scriitorii evangheliilor se numără printre cei ce sunt cei mai fideli faptelor istorice și surselor folosite. Dacă verificăm modul în care Matei și Luca

folosesc Evanghelia lui Marcu ca sursă, este evident că ei își respectă cu acuratețe sursa. Adresându-se cititorilor antici, evangheliștii au folosit convențiile literare ale vremii lor. Primele evanghelii au fost totuși scrise în perioada când martorii oculari încă dețineau o poziție de autoritate în biserică, iar tradiția orală putea fi verificată. Acest lucru a sporit gradul de veridicitate al evangheliilor, comparativ cu lucrările biografice dedicate unor persoane dintr-un trecut îndepărtat. Biografiile unor personaje aproape contemporane erau, în mod normal, mult mai veridice decât cele ale unor eroi aparținând perioadelor istorice mai îndepărtate. Vezi, mai jos, comentariul la Luca 1:1–4. **Învățătura.** Ucenicii își însușeau, cu multă atenție, sfaturile învățătorilor, luând de multe ori notițe care să-i ajute să le memoreze. Extraordinarele abilități de memorare ale anticilor ne arată măsura în care memoria se dovedea precisă în societatea antică mediteraneană în care memorizarea era trăsătura dominantă a educației începând cu nivelul elementar. De obicei, la un nivel mai avansat, *ucenicii memorau bine învățăturile profesorilor, adesea în totalitate. Uneori, ei colaborau cu foști ucenici pentru a colecționa învățăturile. Deseori, școlile antice păstrau învățăturile profesorilor fondatori care erau considerate canonice pentru ceea ce școala avea să-i învețe pe noii ucenici. (Într-un exemplu elocvent, dar probabil fictiv, din Antichitate, elevii pitagoreici trebuiau să repete dimineața, înainte de a se scula din pat, lecțiile predate în ziua precedentă de învățătorul lor. Dar și ucenicii altor învățători erau și ei riguroși cu păstrarea învățăturilor primite de la profesorii lor.)

Ar trebui să nu avem așteptări mai mici de la ucenicii lui Isus în comparație cu acești ucenici din Antichitate. A avea așteptări mai mici de la ucenicii lui Isus ar însemna să abordăm cu scepticism cele mai bune dovezi existente, care reflectă modul de învățare din acea perioadă. Transmițând la rândul lor mai departe aceste învățături de-a lungul anilor și deceniilor ulterioare, ucenicii vor repeta învățăturile lui Isus pe care le-au memorat astfel că și le vor însuși mult mai bine decât ucenicii altor învățători care nu au devenit ei înșiși învățători.

Toate acestea nu înseamnă că cineva s-ar fi așteptat ca învățăturile să fie aranjate în ordinea rostirii lor. Uneori ele au fost transmise împreună cu povestirea din care făceau parte, alteori au parvenit ca proverbe izolate (învățăturile înțelepților). Mai târziu, ucenicii din școlile de retorică puteau să transfere învățăturile în contextul altor povestiri specifice ale aceluiași învățător. Ducând lucrurile mai departe, unii cercetători au avertizat asupra faptului că, după o perioadă de timp mai îndelungată, afirmațiile unui învățător ar fi putut fi modificate sau atribuite unui alt învățător. Această observație este mai puțin relevantă pentru scrierea evangheliilor din moment ce ele se focalizează doar pe un singur fondator și învățător principal al mișcării. Mai mult, ele au fost scrise în primele două generații, când învățăturile lui Isus erau încă vii în memoria celor considerați ca surse pentru autorii evangheliilor astfel că nu au fost posibile schimbări radicale.

Așa cum nu ne așteptăm ca învățăturile să apară în ordinea exactă a rostirii lor, nu putem pretinde ca ele să fie exacte din punct de vedere textual (lucru oricum imposibil pentru învățăturile rostite de Isus în limba *aramaică, din moment ce evangheliile au fost scrise în limba greacă). Câteodată, cuvintele rostite de Isus diferă puțin de la o evangheliie la alta. Astfel de diferențe sunt de așteptat, deoarece parafrizarea învățăturilor era un

MATEI

Introducere

Paternitate. Spre deosebire de, să zicem, epistolele lui Pavel, stabilirea paternității în cazul evangheliilor se bazează îndeobște pe tradiția Bisericii, mai degrabă decât pe dovezi prezente în textul biblic ca atare. Chiar dacă aceste tradiții au început să circule în secolul II, în diverse regiuni din imperiu, pare să existe un consens unanim în ce privește paternitatea celor patru evanghelii, câtă vreme tradițiile sunt, cel mai probabil, timpurii. Arareori s-a întâmplat ca lucrări de amploarea evangheliilor să fie publicate anonim, astfel că prima generație de creștini va fi reținut și transmis mai departe cu acuratețe tradițiile despre identitatea autorilor.

Unii pun la îndoială exact tradiția privitoare la Matei, în parte și datorită faptului că cea mai timpurie tradiție susține și că, la origine, Evanghelia lui Matei a fost scrisă în ebraică, fapt ce nu se potrivește cu ceea ce știm noi despre prima evanghelie. Unii au sugerat că Matei a fost autorul unei lucrări ebraice anterioare, care cuprindea probabil mai ales cuvintele lui Isus; tradus în greacă, acest material a fost folosit de către alți scriitori și mai cu seamă elaborat sub forma a ceea ce noi cunoaștem ca Evanghelia după Matei. De asemenea, majoritatea specialiștilor sunt de părere că Evanghelia lui Matei se folosește de Marcu. Cu toate că această observație ar putea fi luată în calcul ca argument ce contestă paternitatea directă a lui Matei, se poate dovedi și că argumentul nu este unul zdrobitor. Xenofon, de exemplu, se bazează pe documente anterioare chiar și când relatează evenimente la care a fost martor ocular, deoarece respectivele scrieri dobândiseră, pesemne, o autoritate normativă. Indiferent însă de concluziile fiecăruia, în lipsa unui candidat mai credibil, cel mai bine e să-l considerăm pe „Matei” responsabil de scrierea cărții. Tradiția Bisericii care susține această teză va fi avut, cu siguranță, o justificare. Unii cercetători observă că, printre galileeni, colectorii de taxe (Mt. 9:9) erau cei mai capabili să ia notițe.

Data. Încă se dezbate data scrierii lui Matei (variind de la datarea anterioară anului 70 până la cea în jurul anului 90). Până și specialiștii din tabăra conservatoare au opinii diferite cu privire la data și autorul Evangheliei lui Matei. Cei mai mulți însă datează Marcu după anul 64 și acceptă că Evanghelia după Matei, așa cum o avem azi, s-a folosit de Marcu într-o perioadă în care aceasta din urmă se bucura de o largă circulație. Deoarece Matei manifestă mai mult interes decât Marcu față de mișcarea rabinică de nuanță fari-seică – aflată în plină ascensiune –, iar acești *rabini au început să câștige o anumită influență politică în Siro-Palestina mai ales după anul 70, unii susțin că Matei ar fi scris în deceniul opt. Cum nu există consens în privința datării, ipotezele includ și date anterioare și ulterioare acestui interval.

Unde a fost scrisă Evanghelia după Matei. Siro-Palestina este regiunea cea mai probabilă dintre cele luate în calcul ca loc al scrierii. Unii o preferă pentru că aceasta e zona în care rabinii e posibil să fi exercitat cea mai puternică influență în anii 70–80 din secolul I. Indiferent cum stau lucrurile însă, limbajul lui Matei este similar cu cel al înțelepților evrei din estul Mediteranei, pledând pentru această localizare. Dar nici în acest caz nu există certitudini.

Context, scop. Matei vine în întâmpinarea necesităților unui public iudeo-creștin, despre care mulți specialiști cred că era în conflict cu autoritățile religioase dominate de farisei (cf. Mt. 3:7 cu Luca 3:7; Mt. 5:20; 23:2–39). Membrii mișcării rabinice timpurii, majoritatea succesori ai *fariseilor de odinioară, n-au avut niciodată acces la autoritatea pe care rabinii de mai târziu aveau s-o revendice, dar deja lucrau să-și asigure toată influența juridică și teologică pe care o puteau obține – mai cu seamă pe teritoriul Siro-Palestinei – în anii de după căderea Ierusalimului.

Matei vorbește despre șocanta distrugere a Templului (mulți sunt de părere că evenimentul se consumase recent; vezi discuția anterioară despre dată) ca pedeapsă îndreptată împotriva iudaismului oficial (care însă era preponderent saducheu), în capitolele 23–24. El vrea să-și încurajeze comunitatea să evanghelizeze atât *neamurile, cât și pe confracții evrei (cf. 1:5; 2:1–12; 3:9; 8:5–13; 15:21–28; 24:14; 28:19). Mulți cercetători sunt de părere că învățăturile lui Isus, inventariate de Matei (mai ales capitolele 5–7, 10, 13, 18, 23–25), trebuiau folosite pentru a face mai mulți ucenici ai lui Isus, după modelul discipolilor iudei care transmiteau noilor adepți învățăturile rabinilor de odinioară (28:19).

Genul și sursele. Majoritatea cercetătorilor cred că, atunci când Matei și-a scris evanghelia, cea a lui Marcu circula de ceva vreme. (Nu toți specialiștii subscriu la această ipoteză, dar este privită totuși ca opinia general acceptată.) Potrivit cu maniera literară de lucru a epocii, Matei a folosit o sursă de bază – Marcu – în jurul căreia a țesut material din alte surse. Ținând cont de specificul biografiilor antice (vezi introducerea la evangheliile), Matei va fi folosit surse primare pe care le socotea credibile; iar dacă ținem seama și de datele propuse, majoritatea surselor primare ale lui Matei trebuie să fi provenit din prima generație după lucrarea lui Isus. Din pricina limitelor impuse de acest comentariu, mare parte din materialul comun pentru Matei și Marcu este tratat mai detaliat doar în Marcu.

Matei și Luca au și alte surse comune. Luând în calcul istoria nașterii și alte secvențe din Luca, majoritatea specialiștilor consideră că este improbabil ca Luca să se fi bazat pe Evanghelia lui Matei, așa cum o cunoaștem noi azi. Mai degrabă, amândoi s-au folosit de una sau mai multe surse comune, uneori chiar pentru aceleași episoade relatate (după cum ar fi de așteptat, mai ales în cazul unor documente scrise). La fel ca majoritatea izvoarelor scrise antice, nici această sursă nu s-a păstrat, decât în forma ce poate fi presupusă pe baza lui Matei și Luca.

În vremea lui Matei, biografiile se scriau după alte tipare decât în prezent. Biografia putea opta fie pentru ordonarea cronologică (ex.: Luca urmărește cât mai fidel posibil ordinea din sursele pe care le folosește), fie, mai frecvent, pentru ordonarea tematică. Matei organizează tematic învățăturile lui Isus, nu cronologic; etica *Împărăției în capitolele 5–7, misiunea Împărăției în capitolul 10, prezența Împărăției în capitolul 13, disciplina

bisericească și iertarea în capitolul 18 și viitorul Împărăției în capitolele 23–25. Unii comentatori susțineau că Matei ar fi grupat învățăturile lui Isus în cinci secțiuni, pentru a stabili o paralelă cu cele 5 cărți ale lui Moise. (Și alte cărți biblice au fost organizate similar, pentru ca să păstreze paralelismul cu cărțile lui Moise, precum Psalmii, Proverbele, tratatul rabinic *Pirke Avot*, 2 Macabei și, probabil, *1 *Enoh*.) Ipoteza e plauzibilă, deși nimeni nu poate stabili paralele exacte cu fiecare carte din Pentateuh.

Mesajul lui Matei. Unii specialiști consideră că această evanghelie, sau una dintre sursele ce stau la baza ei, a fost folosită ca manual de instruire pentru creștinii proaspăt convertiți (Mt. 28:19); rabinii foloseau tradiții orale, însă creștinii evrei aveau nevoie de un corpus al învățăturilor lui Isus scrise pentru uzul convertiților dintre neamuri. Matei repetă cu insistență că Isus împlinește Scripturile evreiești și se folosește de aceste Scripturi la fel ca un *scrib instruit. Pe Isus Îl înfățișează, pentru destinatarii iudei, ca epitomă a speranțelor mesianice israelite, dar pune în evidență și misiunea printre neamuri: ducerea veștii bune și neevreilor se întemeiază atât pe *Vechiul Testament, cât și pe învățătura lui Isus. Matei nu pregetă să-i contracareze pe liderii religioși din vremea lui care îi șicanau pe adepții lui Isus, dar, de asemenea, avertizează și cu privire la pericolul crescând al liderilor religioși necredincioși din comunitatea creștină.

Comentarii. Pentru informații despre context, printre comentariile foarte utile se numără: Craig S. Keener, *The Gospel of Matthew: A Socio-Rhetorical Commentary*, Grand Rapids, Eerdmans, 2009; W.D. Davies și Dale Allison, *A Critical and Exegetical Commentary on the Gospel According to Saint Matthew*, ICC, 3 vol., Edinburgh, T & T Clark, 1988–; și R.T. France, *The Gospel of Matthew*, NICNT, Grand Rapids, Eerdmans, 2007. Mai accesibile publicului larg sunt materiale precum R.T. France, *Matthew*, TNTC, Downers Grove, IL, IVP Academic, 2008; Joe Kapolyo, „Matthew,” în *Africa Bible Commentary*, ed. Tokunboh Adeyemo, Grand Rapids, Zondervan, 2006, p. 1105–70; Craig S. Keener, *Matthew*, IVPNTC, Downers Grove, IL, IVP Academic, 1997; și Charles H. Talbert, *Matthew*, Paideia, Grand Rapids, Baker Academic, 2010.

Cei mai familiarizați cu mediul lui Matei vor observa, cu siguranță, că, pentru a contura contextul lui Isus și cel iudaic, am apelat la surse primare, dar și la diverși specialiști atât mai vechi (I. Abrahams, Joachim Jeremias sau T.W. Manson), cât și mai recentți (E.P. Sanders, Geza Vermes sau Martin Goodman). Dintre studiile specializate folositoare, pot fi consultate, de exemplu, Marshall D. Johnson, *The Purpose of the Biblical Genealogies*, SNTSMS 8, ed. a 2-a, Cambridge, Cambridge University Press, 1988, care conține un studiu pe Matei 1:2–16; iar pentru Ioan Botezătorul, lucrări precum Carl H. Kraeling, *John the Baptist*, New York, Charles Scribner's Sons, 1951; și Joan E. Taylor, *The Immerser: John the Baptist Within Second Temple Judaism*, Grand Rapids, Eerdmans, 1997.

1:1–17**Contextul istoric al vieții lui Isus**

Biografiile antice începeau, de regulă, cu nobila genealogie a personajului principal. În acest pasaj, Isus este integrat în istoria poporului Său de la începuturi.

1.1. Cititorii greci numeau, deseori, cartea Genezei „cartea generațiilor”, acest titlu fiind de asemenea folosit și pentru genealogii și pentru alte istorisiri din această carte (Gen. 2:4; 5:1 LXX). În Geneza, genealogiile sunt consacrate primei persoane menționate, dar genealogia lui Matei este dedicată persoanei care constituie punctul culminant, Isus Cristos. Pentru Matei, însemnătatea istorică a înaintașilor lui Isus depinde de El în aceeași măsură în care se considera că cea a descendenților depinde de strămoșii lor.

*Mesia trebuia să fie „un fiu (urmaș) al lui David”; „fiul lui Avraam” desemna evreii în general, astfel că Matei își începe evanghelia amintindu-ne că Isus este evreu. Genealogiile puteau oferi coerență unei treceri în revistă a istoriei, având ca repere personajele de prim rang (cum ar fi Adam, Noe și Avraam în Gen. 5, 11).

1:2–16. Similar genealogiilor *Vechiului Testament, dar în contrast cu cele din Luca și cu genealogiile greco-romane, Matei consemnează numele de persoane începând cu cele mai de demult și venind apoi spre cele mai recente.

Genealogiile aminteau poporului evreu de suveranitatea lui Dumnezeu în aranjarea căsătoriilor și asigurarea urmașilor. Uneori, genealogiile au fost folosite și ca explicație pentru comportamentul specific al unei persoane (ex., probabil descendența lui Moise din persoane care au încălcat Legea, cum ar fi: Ruben, Simeon și [în mod direct] Levi în Ex. 6:12–30). Biografiile greci puteau folosi descendența ilustră a unei persoane pentru a o onora. Cel mai important lucru este că genealogiile evreiești erau esențiale pentru a dovedi puritatea israelită a genealogiei unei persoane (ex. fără amestec cu *neamuri convertite), descendența preoțească sau regală. De asemenea,

genealogiile puteau fi folosite ca punți de legătură între personaje importante ale istoriei; cartea Geneza îi aduce împreună pe Adam, Noe și Avraam (Gen. 5, 11), Matei Îl așază pe Isus în rând cu patriarhii din Vechiul Testament, în linia davidică regală și în relație cu istoria exilului.

Conform tradiției, cel puțin listele genealogice parțiale ale unor familii (în special preoțești) importante erau păstrate în Templu. Deși Templul a fost distrus în anul 70 d.H., pretenția descendenței davidice a lui Isus a fost formulată înainte de anul 70, când putea fi încă verificată (Rom. 1:3). Chiar și după anul 70, conform tradiției, dovada descendenței davidice era încă un motiv suficient pentru a provoca neazuri unor membri ai familiei lui Isus, din partea guvernului roman.

În mod uzual, genealogiile antice omiteau femeile, dar Matei include patru femei (1:3, 5–6). Trei dintre acestea sunt dintre neamuri (Gen. 38:6; Ios. 2:1; Rut 1:4), iar a patra a fost cel mai probabil asociată cu neamurile (2 Sam. 11:3) – deși Matei omite cele patru soții proeminente de patriarhi din tradiția iudaică: Sara, Rebeca, Lea și (cu mai puțină relevanță aici) Rahela. Astfel, inspirându-se din Vechiul Testament, Matei sugerează că Dumnezeu a intenționat dintotdeauna să desfășoare o misiune pentru toți oamenii (Mt. 28:19). Totuși, prin intermediul genealogiilor, evreii își puneau în evidență puritatea arborelui genealogic!

Cercetătorii biblici au sugerat că anumite genealogii antice au încorporat elemente simbolice bazate pe interpretarea unor anumite texte biblice. Uneori, interpreții evrei ai Scripturii schimbau câte o literă sau sunet dintr-un text biblic pentru a-l interpreta apoi în sens figurat. Astfel, în textul grecesc din Matei 1:10, apare „Amos” (profetul) și nu „Amon” (împăratul idolatru – 2 Împ. 21), iar în Matei 1:8 avem „Asaf” (psalmistul), și nu „Asa” (un împărat reformator care, spre sfârșitul vieții sale, nu L-a mai căutat pe Domnul – 2 Cron. 16). Cele mai multe traduceri nu au pus în evidență acest aspect.

1:17. Matei omite câteva nume, așa cum se obișnuia în scrierea genealogiilor (în acest caz, el s-a folosit probabil de traducerea grecească a Vechiului Testament), alcătuiind tipare formate din trei seturi de (aproximativ) paisprezece nume, care să poată fi reținute ușor. Împărțirea istoriei în perioade de timp era un lucru obișnuit: Autorul cărții apocrife *2 Baruh a împărțit istoria în paisprezece epoci. Survolând istoria Israelului, Matei sugerează că în sânul acestui popor este iminent (sau trebuia deja să aibă loc) un nou eveniment pe linia istoriei mântuirii. Unii comentatori au opinat că Matei a folosit în genealogia sa paisprezece generații deoarece valoarea numerică a numelui David scris cu caractere evreiești este 14. (Spre deosebire de literele alfabetelor moderne, literele grecești și evreiești aveau, de asemenea, și valori numerice; practica evreiască de a socoti valoarea numerică a cuvintelor și de a deduce sensuri din ele a ajuns să fie denumită *gematrie*.)

1:18–25

Nașterea lui Isus

Biografiile antice includeau, adesea, povestiri despre importanța nașterii personajului principal sau a creșterii sale. Câteodată, erau elogiate aspectele miraculoase ale nașterii eroului principal (aspect proeminent în special în *Vechiul Testament), dar nu există vreo paralelă apropiată pentru doctrina nașterii din fecioară. Grecii aveau povești despre zei care au lăsat femeii însărcinate, dar textul arată că sarcina Mariei nu a fost rezultatul unei relații sexuale. De asemenea, nici Vechiul Testament (sau tradiția iudaică) nu îi atribuie lui Dumnezeu trăsături sexuale. Multe povestiri din lumea antică despre nașteri miraculoase (incluzând și istorisiri iudaice, ex.: *1 Enoh 106) sunt puternic impregnate cu imagini mitice (ex.: bebeluși care umplu casele de lumină) spre deosebire de stilul *narativ direct al acestui pasaj (de asemenea, cf. Ex. 2:1–10).

1:18. În acea vreme, logodna (*erusin*) impunea partenerilor mult mai multă loialitate decât cele mai multe promisiuni de căsătorie

din lumea apuseană de astăzi. Dacă Iosif a respectat vechea tradiție, trebuia să plătească un preț pentru soția sa, cu un mic avans plătit la logodnă. Logodna, care în mod obișnuit dura un an de zile, semnificativ faptul că mirele și mireasa erau în mod oficial consacrați unul celuilalt fără ca totuși să-și fi început căsătoria. De aceea, orice avansuri făcute altor persoane erau considerate adulterine (Deut. 22:23–27). Pentru o logodnă iudaică era nevoie de doi martori, de consimțământ mutual (în mod uzual) și de o declarație a mirelui (la romani, consimțământul mutual era suficient). Deși românii foloseau uneori inele pentru logodnă, probabil că evreii palestinieni nu le foloseau în această perioadă timpurie.

Maria putea să aibă vârsta de doisprezece până la paisprezece ani (sau chiar șaisprezece ani); dacă Iosif ar fi fost la prima căsătorie, el ar fi avut între optsprezece și douăzeci de ani (vârsta de căsătorie considerată ideală de către *rabini). Este foarte posibil ca părinții lor să fi aranjat căsătoria cu consimțământul Mariei și al lui Iosif. Tradițiile ulterioare primelor secole sugerează că intimitatea premaritală dintre persoanele logodite era permisă în Iudeea, dar nu era privită cu ochi buni în Galileea, așa că, cel mai probabil, Maria și Iosif nu petrecuseră timp unul cu altul, singuri, până la acest moment.

1:19. În *Legea Vechiului Testament, pedeapsa pentru adulter era moartea prin lapidare, iar această sentință se aplica și pentru infidelitate în timpul logodnei (Deut. 22:23–24). În timpurile *Noului Testament, Iosif ar fi fost nevoit să divorțeze de Maria și să o expună oprobriului public; pedeapsa cu moartea era foarte rar sau niciodată aplicată pentru această vină. (Logodna responsabiliza așa de mult partenerii încât, în cazul în care logodnicul unei femei deceda, ea era considerată văduvă; în alte situații, logodna putea fi ruptă doar prin divorț.) Era însă dificil pentru o femeie cu un copil, divorțată din cauza infidelității, să-și găsească alt soț, mai ales că nu avea alte mijloace de subzistență dacă îi mureau părinții. Infidelitatea unei femei

logodite îl dezonora și pe bărbatul cu care fusese logodită.

Un bărbat putea divorța de soția sa în mod public, în fața unui judecător, dacă formula acuzații împotriva ei. În acest caz, el putea să se dezică de ea în mod public, să primească înapoi banii plătiți pentru mireasă și să intre în posesia zestrei pe care tatăl miresei o dădea fiicei sale pentru căsătorie. Deoarece divorțurile se puteau finaliza și printr-un singur document, de față cu doi martori, Iosif putea divorța de Maria fără a o expune foarte mult în public. Tradiția rabinică mult mai târzie susține că Maria s-a culcat cu un alt bărbat, dar Iosif, căsătorindu-se cu Maria (v. 24), demonstrează că el nu a crezut acest lucru.

1:20. În Vechiul Testament, îngerii apăreau, deseori, cu mesaje transmise prin intermediul viselor; în literatura greacă, persoanele decedate (la fel ca zeițățile păgâne) erau purtătoarele mesajelor, dar în Biblie nu apare nicăieri așa ceva. Vechiul Testament menționează niște specialiști în interpretarea viselor: Daniel (Dan. 1:17; 2:19–45) și Iosif, fiul lui Iacov (Gen. 37:5–11; 40–41). Majoritatea narațiunilor din Matei 1 până la sfârșitul lui Matei 2 conțin elemente de călăuzire supranaturală (prin vise și prin apariția stelei).

1:21. Numele Isus (în *aramaică *Yeshua*, în greacă *Iesous*) înseamnă în limba ebraică „Dumnezeu este mântuire”. Adesea, părinții doreau ca numele dat copiilor să aibă o anumită semnificație, dar dacă Dumnezeu dădea un nume, atunci însemna că are o semnificație deosebită (cf. Gen. 16:11; 17:19). Vechiul Testament afirmă că, atunci când va veni *Mesia (Ier. 23:5–6), poporul lui Dumnezeu va fi mântuit, iar cititorii evrei din primul secol putea înțelege prin această mântuire mai mult decât iertarea personală de păcate. Ei se rugau pentru venirea acelei zile când Dumnezeu va izbăvi pe poporul Său de consecințele păcatelor sale – îi va elibera de sub jugul asupritorilor. Mulți credeau că această izbăvire va avea loc atunci când întreg poporul se va schimba și se va întoarce la Dumnezeu cu toată inima. Isus a venit, de

asemenea, să-i izbăvească pe oameni de păcatele personale și astfel, să-i scape de judecata convenită acestor păcate.

1:22–23. Matei citează din Isaia 7:14 și demonstrează o mare familiaritate cu contextul profeției lui Isaia. În acel context, înainte ca fiul promis să crească mare, Asiria urma să pustiască Israelul și Aramul: „un fiu” se referă, probabil, la fiul lui Isaia din 8:3–4. Dar toate numele copiilor lui Isaia au fost hărăzite ca semne cu conotații istorice importante (8:18) și spre care, numele „Emanuel” sau „Dumnezeu este cu noi” ar fi indicat mai cu îndreptățire decât „fiul lui David”, numit pe drept „Dumnezeu tare” (9:6; cf. 10:21; 11:1)?

1:24–25. Iosif acționează la fel ca bărbații și femeile din Vechiul Testament care ascultă de chemarea lui Dumnezeu chiar și atunci când această chemare este împotriva oricărui bun-simț omenesc. Căsătoria se baza pe legământ (începând cu logodna; contractul marital presupunea de asemenea o tranzacție financiară între familii), celebrare și consumarea căsătoriei, devenind legitimă de obicei în prima din cele șapte nopți cât ținea ospățul de nuntă. Aici, Iosif se căsătorește oficial cu Maria, dar amână consumarea căsătoriei până după nașterea lui Isus. Ei au răbdare, chiar dacă Maria putea să-și dovedească virginitatea în noaptea nunții; astfel, Isus are parte nu doar de o concepție imaculată, ci și de o naștere din fecioară (1:23). Cuplurile proaspăt căsătorite stăteau uneori în locuințe foarte mici. Învățătorii evrei credeau că bărbații trebuie să se căsătorească de tineri deoarece nu puteau rezista ispitelor (mulți chiar acuzau femeile care nu-și acopereau capul pentru că, astfel, le stârneau poftele trupești). Iosif locuiește cu Maria, dar dovedește stăpânire de sine, astfel că devine un puternic model de urmat în ceea ce privește puritatea sexuală.

2:1–12

Căutătorii păgâni

Scriitorii și cititorii antichi comparau și puneau deseori în antiteză personajele unei *narațiuni. În acest pasaj, cârmuitorul

Israelului se poartă ca un rege păgân în timp ce *neamurile vin să-L cinstească pe adevăratul împărat al Israelului; între timp, învățătorii religioși, care cunoșteau cel mai bine profețiile (2:5), nu acționează în conformitate cu adevărul revelat, încă de la nașterea lui Isus.

2:1. Irod cel Mare a murit în anul 4 î.H.; Isus s-a născut, astfel, înainte de 4 î.H., și nu în anul 1 d.H. Calendarele noastre sunt decalate cu câțiva ani. „Magii” (nu „oamenii înțelepți” – KJV) erau astrologi păgâni ale căror abilități divinatorii erau recunoscute în lumea greco-romană. Astrologia a dobândit popularitate ca „știință” a Orientului și toată lumea era de acord că cei mai buni astrologi locuiau în Răsărit. Vechiul Testament interzice explicit ghicirea pe baza semnelor (Deut. 18:11; cf. Is. 2:6; 47:11–15), recomandând, în schimb, *profeția autentică (Deut. 18:15).

2:2. Astronomii au avansat diverse explicații în legătură cu apariția acestei stele în primul deceniu după Cristos. Oamenii din vechime credeau că stelele căzătoare și cometele prevesteau căderea domnitorilor; unii împărați chiar au expulzat din Roma astrologi care au emis astfel de predicții. În ciuda interdicției biblice privitoare la divinație, în această perioadă mulți iudei acceptau ideea că stelele pot prevesti cu multă claritate viitorul (în special pentru neamuri). Chiar dacă acești magi erau păgâni, Dumnezeu i-a ales pentru a li Se descoperi.

2:3. Mulți domnitori se temeau de semnele astrologice care puteau anunța moartea lor; câțiva ani mai târziu, împăratul Nero a ucis mai mulți nobili cu speranța că moartea lor (și nu moartea sa) va împlini predicția unei comete. Ierusalimul era un important centru comercial; magii trebuie să fi venit cu mare alai care a fost observat de tot orașul. În plus, mulți oameni nu agreau domnia lui Irod, iar zvonurile circulau repede. Împăratul Irod, care era foarte familiarizat cu marile curente de gândire din Imperiul Roman și care sponsoriza templele păgâne din orașele locuite de neamuri din țara sa, era pe deplin îndreptățit să considere misiunea magilor ca fiind importantă.

2:4. Preoții cei mai de seamă (*Josphus arată că în această perioadă, pluralul se referă, în mod obișnuit, la preoții aristocrați) aparțineau îndeosebi aristocrației bogate a *Saducheor; „cărturarii”, în sensul restrâns care este folosit aici, se referă la experți în *Legea iudaică, mulți dintre ei fiind de asemenea și învățători ai Legii. Nu este surprinzător faptul că Irod exercita o mare influență asupra liderilor proeminenți ai poporului. Josephus susține că Irod i-a executat pe membrii Sanhedrinului precedent, iar după aceea a format noi sinedrii după bunul plac.

2:5–6. În Mica 5:2 a fost profețit că Betleemul va fi locul de naștere al lui *Mesia, deoarece Mesia urma să fie un urmaș al lui David, iar Betleemul a fost orașul natal al lui David. Era un oraș micuț, situat la mai puțin de 10 km [6,2 mi] sud de capitala lui Irod, Ierusalim. Magii au venit la Ierusalim pentru că acolo se așteptau să-l găsească pe regele din Iudeea, dar Irod nu avea fii născuți de curând. Este uimitor faptul că învățații care știau unde avea să se nască Mesia nu au folosit în niciun fel această informație; succesorii lor au căutat mai târziu să-L omoare pe Isus (26:3–4, 57).

2:9–10. Textul ar putea sugera că steaua *părea* că se mișcă pe cer doar atunci când magii se deplasau. Chiar dacă steaua s-ar fi aflat îndeajuns de aproape de pământ pentru a se putea calcula poziția sa față de Betleem, acesta era așa de aproape de Ierusalim, încât orice distanță ar fi fost neglijabilă dacă steaua s-ar fi aflat la mai mult de 1,5 km [0,9 mi] înălțime. Dar descrierea modului în care Dumnezeu i-a călăuzit pe magi printr-un semn supranatural, în mișcare, poate evoca modul în care Dumnezeu Și-a călăuzit propriul popor în pustie, cu ajutorul stâlpului de foc și al norului (Ex. 13:21–22).

2:11. Închinarea lor era adecvată în raport cu zeii sau împărații din Orient. (Spre deosebire de majoritatea popoarelor mediteraneene, este posibil ca magii să nu fi fost politeiști; s-ar putea să fi fost adepți ai zoroastrismului dualist. Totuși, cercetătorii au păreri împărțite în ceea ce privește natura zoroastrismului din acea

perioadă.) Tămâia și smirna erau lucruri de preț caracteristice Orientului, pe care lumea mediteraneană le importa în mod obișnuit din acele locuri (cf. 1 Împ. 10:10; Ps. 72:10–11, 15).

2:12. Majoritatea împăraților reacționau cu ostilitate în fața unor potențiali uzurpatori de tron și împotriva unor predicții despre propria moarte. Faptul că magii au trebuit avertizați printr-un vis să nu se mai întoarcă la Irod sugerează astfel naivitatea lor, o inocență pe care evreii rareori și-ar fi imaginat-o la neamuri. Majoritatea oamenilor din lumea antică acordau atenție viselor cu totul neobișnuite (1:20); unii au stabilit chiar reguli pentru interpretarea lor, iar grecii credeau că magii erau specializați în interpretarea viselor. Drumul principal pe care trebuiau să-l urmeze, părăsind Betleemul spre nord, trecea direct prin Ierusalim, apoi spre est, prin Siria. Ținând cont de escorta numeroasă pe care o aveau, magii nu se puteau apropia de Ierusalim fără a fi observați, așa cum bănuia foarte bine Irod. Într-adevăr, nu era niciun drum important pe care puteau să se întoarcă acasă decât trecând prin Ierusalim. Probabil că s-au dus spre sud, prin Hebron, iar apoi au urmat drumul accidentat, de coastă, spre Gaza de unde au luat-o spre nord prin Galileea și apoi spre Damasc.

2:13–15

Egiptul și un nou exod

2:13–14. În acea perioadă de timp, o mare comunitate de evrei locuia în Egipt. Probabil că o treime din populația Alexandriei – unul dintre cele mai mari orașe ale imperiului, localizat în nordul Egiptului, cu o populație totală estimată la aproximativ un milion de oameni – era alcătuită din evrei. Comunitatea evreiască a Alexandriei era bine situată financiar, educată în cultura greacă; cei mai mulți locuitori ai Egiptului erau agricultori foarte săraci în comparație cu alte popoare din imperiu. Spre sud, existau de secole și alte comunități evreiești, în special în Elefantina. Literatura produsă de evreii

palestinieni arată că mulți dintre ei au pus la îndoială religiozitatea compatrioților egipteni, deși evreii egipteni se considerau credincioși lui Dumnezeu.

Nilul înlesnea călătoria prin Egipt, dar drumul de coastă din Palestina spre Egipt nu era dintre cele mai bune. Din Betleem, se putea ajunge pe un drum secundar spre sud, în Hebron (vezi comentariul la 2:12). Egiptul a fost folosit ca loc de refugiu în trecut (1 Împ. 11:40; Ier. 26:21). O legendă evreiască susține că Dumnezeu i s-a arătat într-un vis tatălui lui Moise și i-a prezis, înainte ca băiatul să se nască, că Moise va fi un eliberator. Părăsind Betleemul „noaptea”, familia lui Iosif a plecat astfel încât să nu i se poată da de urmă; de asemenea, limbajul poate să evoce cititorilor evrei amintirea evenimentelor din Exod 12:31. Mai ales dacă aveau un animal, puteau să ia cu ei câteva din darurile primite (2:11) pentru a putea să se întrețină în Egipt.

2:15. Matei construiește aproape fiecare paragraf de la genealogie până la Predica de pe Munte cel puțin în jurul unui text din *Vechiul Testament, explicând anumite evenimente din viața lui Isus cu ajutorul Scripturii. Osea 11:1 se referă, în mod clar, la părăsirea Egiptului de către israeliți în timpul exodului; Matei aplică acest text la Isus deoarece Isus întruchipează și împlinește istoria Israelului (Mt. 1:1). Contextul mai larg al textului din Osea 11:1 se referă la promisiunea unui nou exod și la o nouă perioadă de izbăvire (Osea 11:5, 11). Probabil, Matei a învățat această analogie interpretativă Israel/Mesia din lecturarea cărții profetului Isaia. Isaia 42–53 restrânge misiunea lui Israel ca popor la o persoană care, în cele din urmă, poate înfăptui misiunea și poate să-și asume suferința pentru tot poporul – acea persoană pe care creștinii mai târziu au identificat-o cu Isus (vezi Mt. 12:17–21). Irod a murit în anul 4 î.H.

2:16–18

Macelul lui Irod: O nouă captivitate

2:16. Irod și-a dat seama că magii, cu bună știință, nu s-au întors pe la el, deoarece, în

mod obișnuit, singurul drum pe care magii puteau să se întorcă era prin Ierusalim (2:12). Irod era cunoscut pentru astfel de fapte cum este și masacrul copiilor descris aici. Un tânăr, dar foarte cunoscut rival, care era și *mare-preot, s-a înecat „accidental” într-un iaz nu foarte adânc. Furios pe soția sa favorită, Irod a sugrumat-o (dându-și seama de nevinovăția ei doar după aceea); a fost indus în eroare pentru a-și executa doi fii nevinovați, iar pe patul de moarte, Irod și-a mai executat un fiu (probabil pe cel vinovat). Un presupus comentariu al împăratului de la Roma despre Irod, deși probabil fictiv, se potrivește în acest context: mai bine să fii unul dintre porcii lui Irod decât fiul său. Josephus scrie că Irod a poruncit ca mai mulți nobili să fie uciși la moartea sa pentru ca să fie sigur că va fi doliu în urma lui; ei au fost însă eliberați atunci când Irod a murit, ceea ce a stârnit o sărbătoare.

Una din fortărețele sale, Herodium, era la mică depărtare de Betleem, locul de unde Irod putea detașa soldați pentru a interveni. Evreii priveau infanticidul (omorârea copiilor) ca pe ceva înfiorător, un act păgân, ceva ce soldații romani făceau uneori cu copiii cu handicap; se folosea în trecut pentru a ține sub control populația asuprită (Ex. 1:8–22; 1 Mac. 1:60–61; 2 Mac. 8:4). Irod acționează astfel ca un tiran păgân, în mod special ca faraonul din Exod 1:22 (iar în al doilea rând, ca Antioh Epifan). Asemenea lui Moise, Isus a scăpat de soarta pe care au avut-o ceilalți prunci (Ex. 1:22–2:10), iar unii iudei așteptau venirea unui profet „ca Moise” (Deut. 18:15, 18).

2:17–18. Ieremia 31:15 se referă la plânsul metaforic al Rahelei, care a fost îngropată lângă Betleem (Gen. 35:19). Ieremia afirma că Rahela s-a întristat pentru urmașii ei care au fost duși în captivitatea din timpul exilului babilonian. Liderul corupt al Israelului, Irod, nu seamănă doar cu faraon, el se manifestă la fel ca și asupritorii de mai târziu ai Israelului. Așa cum fuga lui Isus în Egipt prevestește un nou exod (Mt. 2:15), la fel și suferința poporului său

evocă robia (cf. 1:11–12). Contextul *profeției lui Ieremia îi va fi amintit probabil lui Matei de Osea 11:1 (vezi Ier. 31:20), dar suferința menționată în context devine un prolog pentru speranța noului legământ (31:31–34; cf. Mt. 26:28).

2:19–23

Nazarineanul

2:19. Despre vise, vezi comentariul de la 1:20.

2:20–21. Primii cititori ai lui Matei au înțeles, fără îndoială, comparația dintre Isus și Moise pe care o sugerează aici Matei (cf. Ex. 4:19).

2:22. Arhelau, unul dintre fiii lui Irod care au supraviețuit, nu numai că a moștenit slăbiciunile tatălui său, dar a fost lipsit și de abilități administrative. Faptul că a avut o soție *samariteană nu reprezenta, cu siguranță, o virtute în ochii supușilor săi evrei. Domnia lui a fost instabilă și, în cele din urmă, romanii l-au detronat și l-au exilat în Galia (Franța); vezi Josephus, *Antichități iudaice* 17.334; *Istoria războiului...* 2:111.

2:23. Dovezile arheologice din regiunea Nazaretului sugerează că mulți oameni, inclusiv din zonele apropiate Betleemului, au migrat din Iudeea înspre această regiune. Probabil că Iosif avea prieteni sau rude în Nazaret (cf. Luca 2:4). Nazaretul era situat pe un drum principal care ducea dinspre coastă spre Siria și la doar câțiva kilometri de Seforis, un oraș mai cosmopolit care, în perioada copilăriei lui Isus, era în reconstrucție (cf. Mt. 13:55). Unii cercetători cred că în Nazaret locuiau, de fapt, doar câteva sute de oameni. Deși era o localitate mică, Nazaretul nu era izolat de influențele culturale complexe ale Antichității. Cu toate acestea, se pare că era mai conservator în respectarea tradițiilor iudaice.

Matei nu citează aici doar un singur text din Vechiul Testament. Autorii antici combină uneori mai multe texte împreună, iar atât iudeii, cât și grecii obișnuiau să folosească în argumentație jocuri de cuvinte, astfel că acest text poate fi interpretat ca